

TÜRKMEN ATASÖZLERİNİN ARAŞTIRILMA VE YAYINLANMA TARİHİ: BİBLİYOGRAFİK BİR BAKIŞ*

N. SEYİDOV**

Atasözleri; özgünlüğü, anlam zenginliği, tesiri ve kullanımındaki serbestliği ile folklorun diğer türlerinden ayrılmaktadır. Folklorun ilgi çekici bu türünü araştıran alana paremioloji denilmektedir. Paremioloji, sözlü geleneği araştıran disiplinin bir bölümüdür.¹ Bu bakımdan Türkmen atasözlerini bilimsel olarak incelenmesi Türkmen folklor araştırmalarının durumuna bağlıdır. Türkmen folklor araştırmalarında paremiolojinin kapsamına giren atasözlerinin tür özellikleri, teması, muhtevası, üslubu ve tasnifi hakkında belli başlı işler yapılmıştır. Bu nedenle bu makalemizde o konular üzerinde durmadan günümüz folklor araştırmamızda paremiolojinin gelmiş olduğu safhayı göstermenin ve onun tarihi hakkında kısaca bilgi vermenin uygun olacağını düşünüyoruz. Çünkü atasözlerinin çeşitli meselelerini bilimsel açıdan ele almada onun tarihçesi önemli bir rol üstlenmektedir.

Atasözleri eskiden beri halkın gönlünde ve dilinde yaşayıp gelmekle birlikte eski elyazmalarında, dil yadigârlarında ve eski kitaplarda da yer almıştır. 11. asır Türk edebiyatı yadigârı olan Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't-Türk adlı kitabındaki atasözlerinin pek çoğu küçük değişikliklerle veya aynı şekilde günümüze kadar gelmiştir.² Bu da atasözlerinin kitap sayfalarında çok eskiden beri yaşayıp geldiğini göstermektedir.

Geçen asırda doğuyu araştıran Avrupalılar, Orta Asya'ya seyahat ettiklerinde yerli halkın atasözlerine dikkat etmişlerdir. Onların topladıkları atasözleri Avrupa neşriyatında yayınlanmıştır. Böyle seyyahlardan birisi olan A. Vambery, 1867 yılında Leipzig'de yayınladığı *Çağatay Dili* adlı kitabında Türk topluluklarının yüzden fazla atasözüne yer vermiştir. Yazar, onların Özbek atasözleri olduğunu düşünse de daha sonra akademisyen A. N. Samoyloviç, o atasözlerinin Hive hanlığından toplandığı için Türkmenlerle de ilgili olduğunu belirtmiştir.³

Geçen asırda atasözleriyle ilgi basılan önemli kitapların birisi de N. P. Ostrovmov'un *Poslovitsı Tuzemnogo Naseleniya Turkestanskogo Kraya* [Türkistan'ın Yerli Halkına Ait Atasözleri] (Taşkent 1888) adlı çalışmasıdır. Çalışmayı ehemmiyetli yapan, ön sözünde atasözleri hakkında kısaca ilmi bilgilerin verilmiş olmasıdır. Atasözlerini toplayan, Rusçaya tercüme edip yayına hazırlayan N. P. Ostrovmov ön sözde atasözlerindeki etnografik bilgilerin bilimsel değeri ile birlikte halkın geçmişini, dünya görüşünü

* Bu makale, "Nakılların ve Atalar Sözüniñ Neşir Edilişinin ve Övrenilişinin Tarihinden (Bibliografik Sın)" adıyla Türkmenistan İlimler Akademiyasının Habarları (4.1996, 33-39) dergisinde yayınlanmıştır.

** Türkmenistan Bilimler Akademisi, Mahtumkulu Adındaki Dil ve Edebiyat Enstitüsü.

¹ *Sovetskiy Folklor*, M.-L., 4-5, 1936, s. 196.

² R. Recebov, *Gadımı Türkmen Edebiyatı*, Aşkabat 1991, s. 191.

³ D. Nuralıyev, Akademik A. N. Samoyloviç, *Türkmen Edebiyatı Hakkında*, Aşkabat 1971, s. 17.

öğrenmedeki önemli rolünü vurgulamıştır. Sırderya Bölge İstatistik Komitesinin üyesi olarak N. P. Ostrovmov, bu komitenin pek çok önemli etnografik bilgiyi topladığını bildirmektedir. Bu şekilde etnografik malzemeleri toplamanın ve yeniden işlemenin bilim için öneminin yanı sıra bu bölgede yaşayan ve çalışan Rusların yerli halkın hayatına daha iyi bakmasında yardımcı olacağını belirtmektedir. O, atasözlerinin tercümesinde Cenap Abdısettar Han Abdulgafur adlı kişiye de teşekkür etmekte ve yayınlanan atasözlerinin az olduğunu, gelecekte bu çalışmanın devam ettirileceğini söylemektedir.⁴

N. P. Ostrovmov, çalışmada 492 atasözüne yer vererek atasözlerinin tercümesini Rus, orijinal metinlerini de Arap alfabesiyle vermiştir. Kitabın adında da görüldüğü gibi buradaki atasözleri hiçbir halkla ilişkilendirilmeden “yerli halkın atasözleri” şeklinde değerlendirilmiştir. Folklor ürünlerini derleyenler, bu atasözlerini Türkistan ülkesinin yerli halkı olan Türkmen, Özbek, Kazak, Kırgız ve buna benzer topluluklardan derlemişler, ancak bu atasözlerinin hangi topluluğa ait olduğuna önem verilmemişlerdir. Üstünden bir asırdan fazla bir zamanın geçtiği bu kitapta günümüze kadar kullanılan atasözlerimizin toplandığını görmek mümkündür.

Bu asrın başlarında Aşkabat'ta S. Agabekov'un *Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti* [Türkmen Zakaspi Bölgesinin Atasözleri ve Deyimleriyle Türkmen Dili Ders Kitabı] (Aşkabat 1904) adlı okul kitabı yayınlandı. Kitabın ekler kısmında yer alan atasözlerine bilim tarihinde ilk kez Türkmen atasözleri denilerek bunların Türkmenlere ait olduğu söylenmiştir. Yazar, ön sözde atasözlerinin eğitim için materyal olması amacıyla çalışmaya alındığını, aynı zamanda onların içerik olarak halkın felsefesini etkili bir şekilde ifade etmesiyle de ilgi çekici olduğunu söylemektedir. Mümkün olduğunca onların içeriğini bozmadan anlamını koruyup tam olarak tercüme etmeye çalıştığını, okuyucunun anlamakta zorlanacağı yerlerde açıklamalar koyduğunu ve atasözlerinin Ahal Tekelilerin ağız özellikleriyle verildiğini beyan etmektedir.⁵

Kitapta yer alan iki yüze yakın atasözü alfabetik olarak verilmediği gibi tematik herhangi bir tasnife de tabi tutulmamıştır. Çalışmanın değerli tarafı, atasözlerinin öncelikle Arap ve Rus alfabeleriyle Türkmen Türkçesiyle daha sonra ise Rusça tercümesinin gerekli yerlerinde açıklamaların verilmiş olmasıdır. Bu da atasözlerinin hem Türkmenler hem de Ruslar tarafından okunmasına imkân vermektedir. Yazar atasözlerinin sonuna Sopi Allayar'dan iki mısra eklemiş ve ayrıca onun Rusça tercümesini vermiştir:

Sudcuk tildir adcab genci muazzam,

Eta kılğan bilen hiç bolmagay kam⁶

(Tatlı dil, ne kadar kullansan da eksilmeyen bir hazinedir)

Bu mısraları örnek olarak kullanan yazarın atasözlerini eksilmeyen hazine kabul ettiğini, onlardan faydalanmayı, yerinde kullanmayı okuyuculara telkin ettiğini söylemek mümkündür.

1908 yılında Tiflis'de yayınlanan *Sbornik Materialov dlya Opisaniya Mestnostey i Plemen Kavkaza* [Kafkas Kavimlerinin ve Bölgesinin İzahı İçin Materyaller Toplusu] adlı yayının 38. sayısında A. Volodin'in “İz Poezii Turkmenskogo Naroda” [Türkmen Halk Şiirinden] başlıklı yazısı yayınlanmıştır. Burada yazar, diğer folklor ürünleri ile birlikte Stavropol Türkmenlerinden derlenen 20 atasözüne yer vermiştir.

⁴ N. P. Ostrovmov, *Poslovitsı Tuzemnogo Naseleniya Turkestanskogo Kraya*, Taşkent 1888, s. 5.

⁵ S. Agabekov, *Uçebnik Tyurkmenskogo Nareçiya s Prilojeniyem Sbornika Poslovits i Pogovorok Tyurkmen Zakaspiyskoy Oblasti*, Aşkabat 1904, s. 3.

⁶ *age.*, s. 25.

Yukarıda değinilen çalışmalarda atasözleri herhangi bir açıdan bilimsel incelemeye tâbi tutulmamış, bu atasözleri Türkmenlerle doğrudan ilişkilendirilmemiş ve bu çalışmaların hepsi Türkmenistan sınırları dışındaki bilim merkezlerinde yayınlanmıştır.

Folklor araştırmaları tarihimizde atasözlerinin bilimsel olarak incelenmesi, Türkmen edebiyatı, folkloru, tarihi konularında pek çok çalışması bulunan akademisyen A. N. Samoyloviç'le başlar. A. N. Samoyloviç, bu asrın başlarında Türkmenistan'daki ilmi görevleri esnasında Türkmen edebiyatı ve folkloruyla ilgili pek çok malzeme toplamıştır. Türkmen atasözleri hakkında da “Turkenskoye i Tekinskoye Narodnoye Tvorçestvo, Skazki, Poslevitsı, Zagadki” [Türkmen ve Tekin Halk Yaratıcılığı, Masallar, Atasözleri, Bilmeceler] ve “İzbrannıye Poslovitsı Turetskih Naradov” [Türk Halklarından Seçilmiş Atasözleri] adlı çalışmaları yazmıştır. Samoyloviç, bu çalışmalarda Türkmen atasözlerini diğer toplulukların atasözleriyle mukayese etmiş, onların sosyal içeriğini izah etmiş ve onları anlamlarına göre tasnif etmiştir. Günümüzde bu çalışmalar, St. Petersburg'un Saltıkov-Şchedrin adlı Devlet Halk Kütüphanesinin el yazmaları bölümünde, A. Samoyloviç'in fonunda bulunmaktadır. Ünlü Türkmen âlimi D. Nuraliyev, araştırmacının bilim arşivini derinlemesine araştırarak onun Türkmen edebiyatı ve folkloru hakkındaki çalışmalarını *Akademik A. N. Samoyloviç Türkmen Edebiyatı Hakkında* (Aşkabat 1971) adlı kitapta tanıtmıştır. Bu kitabın “A. N. Samoyloviç'in Türkmen Halk Dörediciligine Garayışları” adlı bölümünde âlimin Türkmen atasözleriyle ilgili adı geçen çalışmaları geniş bir şekilde ele alınmıştır.⁷

1917 yılına kadar atasözlerinin araştırılması ve yayınlanması konusunda 1915-1916 yıllarında Aşkabat'ta Türkmen Türkçesiyle ve Farsça olarak yayınlanan *Zakaspiyskaya Tuzemnaya Gazetanı* adlı gazeteye değinmek gerekir. Bu gazetede atasözlerinden örnekler ve onları derlemeyi telkin eden yazılar yer almıştır.

Bu yıllarda hazırlanan okul kitaplarında, Rusça-Türkmençe sözlüklerde Türkmen atasözlerine yer verilmiştir. Örneğin A. İ. Belyayev'in *Grammatika Turkmenskogo Yazıka* [Türkmen Dilinin Grameri] (Aşkabat 1915) adlı okul kitabında Türkmen atasözleri Türkmençe-Rusça olarak yer almışlar ve bunlar dil incelemelerinde malzeme olarak kullanılmışlardır.

1917 yılında Sovyet hâkimiyetinin gelmesiyle birlikte Türkmenistan'da kültürü ve bilimi geliştirme faaliyetleri başlamıştır. Rusların ileri gelen insanları Türkmenistan'a gelerek çalışmalara başlayarak pek çok yönden uzman kadroları yetiştirmek için çalışmışlardır. 1924 yılında Türkmenistan'ın ayrı, bağımsız bir cumhuriyet olduktan sonra bu faaliyetler iyice artmıştır. Birçok gazete ve dergi yayın hayatına atılmış, neşriyat faaliyetlerinin önü açılmış ve kitap yayınlama çalışmaları başlamıştır.

Bu dönemde Türkmenistan Devlet Neşriyatı, Muhammet Geldiyev'in derlediği atasözlerini ve bilmeceleri *Makal ve Matallar Yığındısı (Babalar Sözi)* (Poltoratsk 1925) adıyla beş bin adet basmıştır. Kitapta 507 atasözü, 52 bilmece bulunmaktadır. Bu çalışmayı yayına hazırlayan kişi, eseri *Müñ-de Bir Makal* adıyla yayınlamayı düşündüğünü, ancak yayınevının şartları doğrultusunda bine ulaşmadan yayınlama kararı aldığını kitabın ön sözünde söylemektedir.⁸ Kitapta atasözleri tematik olarak 48 başlık altında tasnif edilmiştir. Çalışmayı yayına hazırlayan, bu şekilde bir tasnifin yazarların gazete ve dergilerde atasözlerini kullanırken aradıkları atasözünü kolayca bulması maksadıyla yapıldığını bildirmektedir. M. Geldiyev'in bu kitabı, Sovyet döneminde Türkmen folkloru hakkında yapılan ilk çalışmalardan birisini teşkil etmektedir.

⁷ D. Nuraliyev, *age.*, s. 17.

⁸ M. Geldiyev, *Makal ve Matallar Yığındısı (Babalar Sözi)*, Poltoratsk 1925, s. 1.

Bilim kurumlarının çoğalması, bilim adamlarının ve folklor araştırmacılarının yetişmesiyle Türkmen atasözlerinin derleyip yayınlama faaliyeti hız kazanmıştır. 1943 yılında *Sovyet Edebiyatı* dergisinin altıncı sayısında B. Garrıyev'in "Türkmen Nakılları" makalesi yayınlanmıştır. Yazar, makalesinin sonuna 800 Türkmen atasözünü eklemiştir. 1944 yılında yayınlanan *Şahırlar Sesi* (Derleyip Yayına Hazırlayan: B. Garrıyev, Aşkabat 1944) adlı külliyatta klasik ve çağdaş şairlerin eserleri ile birlikte vatanseverlik, kahramanlık konulu 400 civarında Türkmen atasözüne de yer verilmiştir. Rus okuyucularını Türkmen atasözleriyle tanıştırmak ve Rusça öğrenenlere yardımcı olması amacıyla 1945 yılında V. Popov'un tercümesiyle *Tısyacı Turkmenskih Poslovits i Pogovorok* [Bin Türkmen Atasözü ve Deyimi] (Aşkabat 1945) adında bir kitap yayınlanmıştır. Kitabın editörü B. Garrıyev, bir ön söz yazmış, ayrıca anlamı bilinmeyen kelimeler içinde bir sözlük hazırlamıştır. Bu yıllardan sonra Türkmen atasözlerini müstakil bir kitap olarak yayınlama faaliyetleri artmıştır. *Türkmen Nakılları* (Yayına Hazırlayanlar: B. Garrıyev, M. Sakali, K. Osmanov, Aşkabat 1949), *Nakıllar ve Atalar Sözi* (Yayına Hazırlayan: K. Berkeliyev, Aşkabat 1961), *Garakalpak Türkmenleriniñ Nakılları* (Derleyen ve Yayına Hazırlayan: S. Arazkuliyev, Aşkabat 1968), *Turkmensiye Poslovitsı i Pogovorki* (Podgotovka teksta, perevod i kommentariy B. Garrıyeva, Aşkabat 1981), [Türkmen Atasözleri ve Deyimleri (Metnin hazırlanması, çevirisi ve izahları B. Garrıyev'e aittir)] *Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi* (Derleyen ve Yayına Hazırlayan: K. Berkeliyev, Aşkabat 1983), *Stavropol Türkmenleriniñ Nakılları* (Derleyen ve Yayına Hazırlayanlar: B. Veliyev, C. İlyasov, Aşkabat 1988), *Nakıllar* (Aşkabat 1993) adlı çalışmalarla atasözlerinin yayınlanması oldukça sağlamlaştırılmıştır. Bunlardan başka atasözleri, değişik zamanlarda yayınlanan *Turkmenskoye Narodnoye Tvorçestvo* [Türkmen Halk Yaratıcılığı] (1945), *Türkmen Halk Şahırana Dörediciligi* (1956), *Türkmen Poeziyasınıñ Antologiyası* (1958), *Mudrost Dvuh Narodov* [İki Halkın Hikmetleri] (1963), *Dana Sözler* (1978), *Mudrost Ottsov* [Ataların Hikmetleri] (1984), *Hazınalı Horcun* (1988), *Türkmen Halk Dörediciligi* (Hrestomatiya, 1 Kitap, 1992) başlıklı çalışmalarda da yer almışlardır. Türkmen atasözlerine Türkmenistan dışında yayınlanan kitaplarda, gazete ve dergilerde de rastlamak mümkündür.

Halk kültürünün bu değerli türünü yayınlamak halka ulaştırma faaliyetleri, yukarıda değindiğimiz çalışmalardan da görüleceği gibi oldukça memnun edici bir durumdadır. Ancak atasözünün teorik boyutu üzerinde yoğunlaşan bilimsel çalışmaların az olduğunu da belirtmek gerekir. Bazı çalışmalara yazılan ön sözler, gazete ve dergilerdeki makaleler, okul kitaplarındaki bilgiler, bu ihtiyacı karşılamaya çalışmaktadırlar. V. Tihonoviç'in "İdeologiya i Bıt" (Po materialom Turkmenskih Poslovits), *Turkmenovedeniye*, Sayı 6-7, 1934) [İdeoloji ve Yaşam (Türkmen Atasözlerinden Hareketle), B. Garrıyev'in "Türkmen Nakılları" (*Sovyet Edebiyatı*, Sayı 6, 1943), Y. Oleşan'ın "O Poslovitsah Turkmenskogo Naroda" [Türkmen Atasözleri Üzerine] (*Sovyet Edebiyatı*, Sayı 1-2, 1944) adlı makalelerde, dil araştırmacısı A. Annanurov'un atasözlerini dil açısından ele aldığı çalışmalarında bilimsel düşünceler ifade edilse de bunlar yeterli değildir. B. Garrıyev'in *Türkmen Halk Nakılları* (Konuşmacılar için malzeme, Aşkabat 1976) adını taşıyan küçük kitapçığında atasözlerinin problemleri üzerinde derinlemesine durulmamıştır.

Türkmen Halk Dörediciligi Boyunca Oçerk (Aşkabat 1967) adlı makaleler külliyatında "Nakıllar ve Atalar Sözi" adıyla ayrı bir bölüm vardır. Burada atasözlerinin eskiliği, zaman ve olaylarla ilişkisi, yayınlanması hakkında bilgiler verilmiştir. Tematik bir tasnif çerçevesinde atasözlerinin felsefi nitelikleri, estetik boyutu ve şekil özellikleri gibi konularda açıklamalar yapılmıştır.⁹

⁹ *Türkmen Halk Dörediciligi Boyunca Oçerk*, Aşkabat 1967, s. 105-122.

Türkmen Folklorunun Hâzirki Zaman Yagdayı (Aşkabat 1975), *Türkmen Folkloru Hâzirki Zamanda* (Aşkabat 1976) adlı kitaplarda da atasözleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda amacın, Türkmenistan'ın çeşitli bölgelerinde halk kültürü ürünlerinin yaygınlığı ve söyleniş farklılıkları hakkında bilgiler vermek olduğu için atasözlerinin teorik meseleleri üzerinde durulmamıştır. Atasözlerinin yapısı, bu türde yerel niteliklerin olmayışı veya az oluşu, sadece bir kişi tarafından değil, bütün halk tarafından kullanılması ve sınırsız oluşu gibi hususlar üzerinde durulup geçilmiştir.

Türkmen folklor araştırmalarında atasözleriyle ilgili iki doktora tezi hazırlanmıştır. Bunlar, K. Berkeliyev'in "Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi" (1956) ve M. Mıradova'nın "Natsionalnoye Svoeobraziye Turkmenskih Poslovits i Pogovorok" [Türkmen Atasözleri ve Deyimlerinin Milli Özellikleri] (1967) adlı çalışmalarıdır.

Türkmen atasözlerini etraflı bir şekilde ele alan yegâne çalışma K. Berkeliyev'in *Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi* (Aşkabat 1958) adlı monografisidir. Çalışmada atasözlerinin tarihi ve sosyal nitelikleri, muhtevası, estetik özellikleri ele alınmaktadır. Bugüne kadarki atasözlerini inceleme faaliyetleri bu yönden dışarı çıkamamıştır. Tabii ki bu açılardan inceleme yapmak da çok önemli, ama bugün Türkmen folklor araştırmalarının önünde atasözlerinin başka açılardan da incelenmesi gerekliliği durmaktadır. Bunlardan bazıları, "nakıl" ve "atalar sözü" arasındaki fark, bunların oluşumu, kalıplaşma süreci gibi hususlardır.

"Nakıl" ile "Atalar Sözü"nü farkına baktığımızda bunlara hem bilim alanında hem de halk arasında aynı şey olarak bakıldığını görmekteyiz. Bunlar eşanlamlı sözler şeklinde kullanıldılar. Çalışmalara "Nakıllar ve Atalar Sözi" şeklinde ad verilse de bunlar ayrılarak verilmedi ya da ön sözlerde bunların farkı konusunda açıklama yapılmadı. Okul kitaplarında ve okuma kitaplarında da durum aynıdır.

"Nakıl"ların ve "Atalar Sözü"nü yapılarına iyice bakıldığında bunlar arasında bazı farklılıkların var olduğu görülür. K. Berkeliyev, yukarıda adı geçen kitabında bilimsel anlamda bakıldığında "Nakıl"ların ve "Atalar Sözü"nü çeşitli açılardan fahılaştığını bildirmektedir. Berkeliyev, Rus bilim adamları İ. Snegirev'in, F. Buslayev'in V. Dal'ın, İ. İlyustrov'un bu konuda söylediklerine değinerek "nakıl"lar ve "atalar sözü" arasındaki farklılıklara dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Berkeliyev, iki kavramın her birine bir tanımlama geliştirmiştir:

"Hayatın çeşitli şartları için kullanılarak halk arasında yaygınlık kazanan, kısa ve özlü, edebi bir formda yaşamdaki olguları gerçekçi bir şekilde ifade eden, insanlara nasihat veren, eğitici nitelikteki halk kültürü ürününe "nakıl" denilir.

Yapısı ve nitelikleri açısından "nakıl"lara benzeyen, olayları edebi anlatmaların tarzıyla mecazi bir üslupta nakleden halk kültürünü ürününe "atalar sözü" denilir"¹⁰

Yazar, böyle tanımlarla "nakıl"lar ve "atalar sözü"nü ayırma da kitabında bunları müstakil birer kavram olarak kullanmamıştır. Farklı yönlerinden daha ziyade ortak taraflarını göz önüne tutarak onları tek bir kavram şeklinde ele almıştır. Böyle olsa bile "nakıl" ve "ata sözü" kavramları arasındaki bazı farklılıkları belirtmesiyle önemli bir çalışma konumundadır.

Folklor araştırmalarında "nakıl" ve "atalar sözü"nü ayırt etme problemini ele aldığımızda bu konuda bazı şeyler söylemek lazımdır. "Atalar sözü", "nakıl"lara nazaran yapısında bir canlılık, mecazilik olması nedeniyle oluşumunda bir olayın veya rivayetin varlığı oldukça dikkat çekicidir. "Atalar sözü"nü

¹⁰ K. Berkeliyev, *Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi*, Aşkabat 1958, s. 25.

arkasındaki tarihi takip edebilmek bu türün oluşumunu ve gelişimini de bilmek demektir. Yukarıda belirttiğimiz gibi “nakıl”ların ve “atalar sözü”nün ayırımına dikkat edilmemiştir. Ancak birkaç “atalar sözü”nün oluşumu aydınlatılmıştır. Son zamanlarda Y. Esen, D. Hacımırado, A. Kurt, Ş. Hudaynazarov, A. Halmırat yalı folklor araştırmacılarının, A. Atabayev, K. Nurbadov, A. Öreyev gibi yazar ve şairlerin, A. Övezov, A. Meredov, A. Annanurov gibi pek âlimin incelemeleri neticesinde bazı “atalar sözü”nün oluşumu hakkındaki önemli bilgiler, gazete, dergi ve kitaplarda yer aldı.

Atasözlerinin yayınlanması ve incelenmesi hususunda dikkat çekilmesi gereken bir mesele vardır. Sovyetler Birliği döneminde dönemin pek çok siyasi sloganı atasözü olarak kabul edildi. “Kolhozunun canı da bir, ekmeği de bir”, “Moskova, barışın merkezidir”, “Sovyetler Birliği, barışın bayraktarıdır”, “Kışkırtıcıyı insansız yerden bekleme”, “Kolhoz malı kimin, kim çalışırsa onun”, “Devrimin adı, düşmanı yıkar”¹¹ şeklindeki devrin siyasi sloganları “Sovyet Devrinde Oluşan Atasözleri” adıyla okul kitaplarına, okuma kitaplarına konuldu. Rus âlimi V. Dal, atasözleri hakkında: “Onlar (atasözleri N.S.) kurulmazlar, onlar gönüllerin sesidir, insan müdahalesinden bağımsız bir şekilde oluşurlar.”¹² demektir. Yukarıdaki atasözleri ise Sovyet devri siyasetinin, ideolojisinin kurgulamalarıdır. Bugün bunları atasözü olarak kabul etmek mümkün değildir. Atasözleri kısa bir zaman diliminde oluşmazlar. Onlar, uzun yılların neticesinde oluşup yaşam tecrübelerinden geçerek toplumun psikolojik isteklerine, eğilimlerine yaslanarak hayatta kendine bir yer edinir. Bu şekilde oluşan atasözleri, toplumun değerlerini yansıttıkları için hiçbir zaman felsefi değerlerini yitirmezler. Bunun böyle olduğunu Sovyet döneminde türetilen atasözlerinin bugün artık önemini yitirmiş olması ispatlamaktadır.

Atasözlerinin yayınlanması ve araştırılması konusundaki değerlendirmelerin sonucunda Türkmen paremiolojisinin belli ölçülerde ilerleme kaydettiği ve ancak onun önünde bazı problemlerin de var olduğu görülmektedir.

Aktaran: Halil İbrahim ŞAHİN*

¹¹ **Edebiyat VIII Klas.**, Aşkabat 1960, s. 22.

¹² V. İ. Dal, Poslovitsı Ruskogo Naroda [Rus Halkının Atasözleri], Cilt 1, Moskova 1984, s. 13.

* Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü hsahin@balikesir.edu.tr